

kell megjegyezni, miáltal a kor képét is könnyebben megalkot-hatja magának a növendék. Mennyire fontos pl. azt tudni, hogy Árpád és Arnulf császár kortársak voltak és mindketten a szláv tulsuly megtörésén fáradoztak, mindkettőnek pedig kortársa volt Nagy Alfréd. A keletrómai birodalom bukásának idejét azzal szilárdítom meg a növendékek emlékezetében, hogy Hunyadi János korában bukott el.*

Íme ezekkel az eszközökkel képzelem én, hogy a magyar történelemnek a világtörténelem keretébe való szerves beillesztése megvalósítható. A legműveltebb nemzetek mindnyájan önmagokat teszik a történelmi oktatás középpontjába. Tegyük meg ezt mi is, mert a világtörténelmi oktatás eddigi formájában mi önmagunkat még annyira sem becsültük, mint a mennyire jogosan becsülhetjük.

Meg vagyok győződve, hogy a magyar történelemnek mind-untalan előtérbe helyezésével igen nagy mértékben növeljük a nemzeti öntudatot. Mert az erős nemzeti öntudat kifejlesztéséhez leginkább az szükséges, hogy egyrésztől találjunk multunkban sokat, a mi lelkesítsen és saját nemzetünk belső erejének megbecsülésére tanítson, másrésztől bizzunk abban, hogy nemzetünk nemcsak a multban volt képes nagy erő kifejtésére, hanem képes lesz erre a jövőben is!

BARCSA JÁNOS.

A FRANCZIA HELYESÍRÁS ÉS SYNTAXIS REFORMJA.

Bevezetés.

A francia nyelv syntaxisának és helyesírásának egyszerűsítésére irányuló mozgalom nem mai keletű és nem is egyirányú.

Az egyik tábor, melyet *Paul Passy* vezet, az állítólag történelmi alapon nyugvó helyesírást elveti és fonetikus írásmódra törekszik. Ez azonban oly radikális egyszerűsítéseket ajánl és követ, hogy közeli és egyetemes elfogadása alig remélhető. Íme egy példa: «*En éjet, ce n'et pas deus degrès de force qu'il faudrait distinguer, mais un grand nombre. Les silabes que nous avons reconu come fortes ne sont pas aùsolument égales entre èles* (*P. Passy: Les sons du français, p. 47*)».

* Szigethy dr. . i. m. 130. l.

A másik áramlat a francia iskola talajából indult ki; gyakorlati jogosultságát megadja azon túlzások és visszaélések kiirtása, melyeket az iskolai és (érettségi) vizsgálati gyakorlat a tollbamondások (*dictée*) körül megérlett és a melyeknek nyügét apraja-nagyja egyaránt érezte. A tartalmat elnyomta az alak és a helyesírás zsarnok módjára uralta az iskolát és a felvételi vizsgálatokat, más, jóval fontosabb tárgyak rovására.

Az ellenhatás késétt, de nem maradt el. 1891-ben *Louis Havet* kérvényt terjesztett a francia Akadémia elé, melyben 7000 tanító és tanítónő nevében kérte a francia helyesírás egyszerűsítését — eredmény nélkül. Ugyanazon évben *L. Bourgeois*, akkori közoktatásügyi miniszter a vizsgálóbizottságoknak körlevelben ajánlotta «*de s'inspirer d'une large tolérance*» és kötelességükké tette, hogy a hibákat ne számlálják, hanem mérlegeljék. 1893-ban pedig *Gréard* javaslatot nyújtott be az akadémiahoz a következtelenségek eloszlására. — Ámde ezen törekvések egyike sem hozta meg a remélt könnyítést és a kívánt eredményt, sőt egynemely intézkedés határozatlanságával az önkénynek is utat nyitott.*

Jóval fontosabbnak ígérkezik a légújabb lépés, mely a mostani francia közoktatásügyi miniszternek, *M. Georges Leygues*nek, folyó évi február 26-iki rendeletével nyert ideiglenes befejezést. Ez a rendelet eredetileg azon felterjesztéshez fűződik, melyet a francia közoktatási tanács (*Conseil supérieur*) két tagja, *M. Clairin* és *Bernès*, intézett 1899-ben a közoktatásügyi miniszterhez s a melyben a francia syntaxisnak egyszerűsítése végett külön bizottságnak kiküldetését kérték. Ez a bizottság, melynek többek közt tagjai voltak: *Gaston Paris*, *Gréard*, *Croiset*, *Paul Meyer*, 1900 január 13-án alakult meg. Tárgyalásainak eredményeül tekinthető a július 31-iki rendelet, melyhez *Clairin* a bizottság előadója írt kitünő kommentárt. E rendelet, mint természetes, mind Franciaországban, mind a külföldön élénk visszhangot keltett, sőt mi több, számos oldalról s különösen a francia Akadémia részéről szigorú kritikában részesült. A miniszter ezután magát az Akadémiát vonta be a reformmunkába és véleményének vagy esetleges ellenjavaslatainak beterjesztésére kérte fel. Az Akadémia a kérdés tanulmányozására bizottságot küldött ki, melynek tagjai voltak többek közt: *H. Houssaye*, *G. Boissier*, *G. Paris*, *Mézières*, *Gréard*, *Brunetière*, *Coppée*, *de Voüé*, *Lemaître* és *Hanotaux*. Az utóbbi, mint előadó, szerkesztette azt a terjedelmes jelentést, mely a közoktatási tanács jóváhagyása után a *Journal* 1900 december 28-iki számában jelent meg. Ennek alapján készült az újabb február 26-iki miniszteri rendelet, mely a *Journal Officiel* 1901 márczius 11-iki számában jelent meg és immár jó időre véglegesnek és a külföld részére is irányadónak, sőt kötelezőnek tekinthető.

* Párisban a helyesírás egyszerűsítése érdekében társaság is alakult: *Ligue Réformiste Orthographique*, melynek élén *J. J. Barès* áll.

Ez az utóbbi meggyőződés már régebben megérlelődött nálunk, a hol a kérdéssel nemsokára az első rendelet megjelenése után komolyan foglalkoztak. Értem azt az értekezletet, melyet a budapesti reáliskolák igazgatói és francia nyelvtanárai, dr. *Erődi Béla* főigazgató elnöklésével, november 23-án tartottak, és a mely, beható tanácskozás után abban állapodott meg, hogy a reformnak meghonosítását az 1901—2-iki iskola-évre tűzte ki, a mikorra, előreláthatólag, a reform Franciaországban is véglegessé vált majd. A tények beigazolták, hogy a bizottságnak ez a határozata czélszerű és helyes volt.

Annál kevésbé odázható el most a reform meghonosítása, melyre nézve a döntő lépés a tanügyi kormányt illeti meg. Az a meggyőződés, hogy ez szükségképen előbb-utóbb be fog következni, indított arra, hogy megszerkeszsem ezt a füzetet, mely első sorban a francia nyelv tanárainak, majd a tanulóknak is megbízható és kényelmes kalauz kíván lenni. A rendelkezésre álló anyag és a legjobb források felhasználásával, áttekinthetően szerkesztett útmutató ez, sem több, sem kevesebb.

Dolgozatomban mindenekelőtt közlöm az eredeti körrendeletet és rendeletet, azután pedig az ahhoz mellékelt *Jegyzékben* foglalt újításokat a következő sorrendben: első helyen áll az eredeti szöveg, második helyen vagy a hivatalos *Commentaire*ből merített legjellemzőbb és klasszikus példák köveskeznek, vagy (esetleg harmadik helyen) kisebb szedéssel saját magyarázó jegyzeteim, melyek nagyobbára a régibb gyakorlatra utalnak. Ezután, a könnyebb tájékozás kedvéért, a főbb szempontok szerint röviden összefoglalom az újításokat és néhány kritikai megjegyzéssel kísérem. Befejezésül következik a rendeletben foglalt reformoknak és kapcsolatos példáknak betűrendes lajstroma, mely a gyakorlatban megkönnyíti az eligazodást.

Jellemző volta miatt ide igtatom még a hivatalos *Commentaire* következő bevezető sorait: «Daczára a legjobb írók tekintélyének, a kik semmibe sem vették vagy megtagadták nagyszámú haszontalan nyelvtani szabály alkalmazását, az elemi francia nyelvtanok mindmáig a bonyolítások és szórszálhasogatások csodálatos számát tartalmazzák, melyek a tanítást túlterhelik és semmire sem szolgálnak, sem a szövegek olvasására, sem a szellemnek képzésére és a gondolkodásnak fejlesztésére. A példák, a melyeket felsorolunk, megannyi nyomós bizonyíték arra, hogy megmutassuk, hogy az *Arrêté* intézkedései szakis szentesítik azt a gyakorlatot, a mely mind a kiváló írók, sőt akadémikusok, mind pedig hírneves íróemberek és hírlapírók írásaiból leszűrődik».

I.

A francia közoktatásügyi miniszter 1901 február 26-án a következő körrendeletet intézte a tanfelügyelőkhez (*recteurs d'académie*).

1900 július 31-én rendeletet adtam ki a francia syntaxisnak egyszerűsítése ügyében. Mielőtt azonban annak végrehajtását elrendeltem volna, szükségesnek tartottam bevárni a francia Akadémia véleményét, melyet kikértem. S valóban, nézetem az, hogy egy ilyen kényes tárgyra vonatkozó újításnak támaszkodnia kell egyrészt a közoktatási tanács tekintélyére, mely megállapítja a tanterveket és meghatározza a vizsgálati eljárást a tanítás minden fokán, másrészt a francia Akadémia tekintélyére, melynek hagyományos rendeltetése, hogy közreműködjék a nyelv tisztaságában és véglegesítésében, hogy megvilágítsa a nyelv nehézségeit és megőrizze jellegét és elveit.

A francia Akadémia szives volt velem közölni azon külön bizottság megjegyzéseit, melyet azzal bízott meg, hogy a neki megküldött reformtervezetet, a július 31-iki rendeletet és a hozzácsatolt okmányokat megvizsgálja.

Megállapíthattam azt, hogy elvben a reform nem talált ellenvetésre, és, ámbár a közoktatási tanács javaslatai és a francia Akadémia nézete között bizonyos pontokban eltérések mutatkoztak, a vélemények megegyeztek nagyszámú olyan esetre nézve, a melyekben a nyelvtani nehézségek egyszerűsíthetők. Ily körülmények között elhatároztam, hogy végrehajtom azon reformokat, a melyek tekintetében a közoktatási tanács és az Akadémia megegyeztek. Ez tárgya azon újabb rendeletnek, melyet február 26-iki kelettel bocsátottam ki.

Szükségesnek tartom, hogy e rendelet alkotta reformok jellegét kiemeljem, mert valóban fontos, hogy azok a tanárok, tanítók és vizsgálobizottsági tagok, a kiknek e szabályzathoz alkalmazkodniok kell. tudják, hogy itt semmiképen sincsen arról szó, hogy syntaxisunknak bizonyos alapvető szabályait kiküszöböljük. A reformnak egyedüli célja, hogy a francia nyelv elemi tanítását világosabbá és könnyebbé tegye a gyermekek és az idegenek részére, felmentvén őket haszontalan bonyodalmaktól.

Egyik tiszteletreméltó elődöm már 1891-ben állást foglalt a grammatikai vizsgálati dolgozatok visszaélései ellen és sajnálta azt az időt, melyet magukban az elemi iskolákban olyan szabályoknak tanulmányozására fordítanak, melyeket gyakran a legnevesebb szótárírók kétségbe vontak és a melyek nem érintik a nyelvnek sem jellegét, sem elveit.

E tekintetben utalok arra, hogy bizonyos iskolákban még mindig végeztetnek olyan tollbamondó-gyakorlatokat, melyek jórészt csak értelmetlen mondatok sorozatai és a melyekben szándékosan halmozzák fel a helyesírási furcsaságokat és kelepceket. Ezeknek a gyakorlatoknak semmi érdekességük nincs; sziveskedjék tehát intézkedni, hogy tanítóink ezeket a gyakorlatokat hagyják figyelmen kívül.

A tollbamondások szövegét nem szabad mesterségesen bonyolí-

tani; legjelesebb írónkból kell meríteni, hogy a tanulók egyidejűleg tanuljanak nyelvtant és ízlést.

A közoktatási tanács bizottsága utalt «azokra a finom s gyakran téves szabályokra, a melyek az elemi tanítást megterhelik és nincsenek javára sem az írói olvasmányoknak, sem a szellemi képzésnek és az értelem fejlesztésének». Összeállította azoknak lajstromát és megjelölte azon eltéréseket (*tolérancess*), melyeket megengedhetőknak tart. Jelen rendeletemhez mellékletül csatolom ezt a lajstromot, mely az Akadémia hozzájárulásával állítottatott össze.

A jövőben a vizsgálobizottságok tagjait nem csupán általános elvek fogják vezérelni, mert oly segédeszközzel fognak rendelkezni, mely őket minden habozástól felmenti és feladatukat megkönnyíti. A nyelvtan tanításával megbízott tanítók és tanárok pedig pontosan tudni fogják, hogy a használt tankönyvekben mit tartsanak meg s mit selejtezzenek ki.

A syntaxisnak most megvalósított egyszerűsítése semmiképen sem foglalja magában azt, hogy a francia nyelv tanulmányozására kevesebb óra és kevesebb gond fordítassék. Sőt ellenkezőleg egy nyelvnek szelleme, hajlékonysága, csinja és világossága nem a helyesírás különösségeiben rejlik; azokat a jeles szónokok és írók műveiből tanuljuk megismerni. A nyelvtan egyszerűsítésével nyert idő mintadaraboknak magyarázatos olvasására és francia stílusgyakorlatokra fordítandó; csak ezek alkalmasak arra, hogy a nyelvnek könnyű kezelésére megtanítsanak.

Sziveskedjék mindazon intézkedéseket megtenni, melyek szükségesek, hogy az ide mellékelt rendelet azonnal életbelépjen. stb. stb.

Rendelet.

1. §. A közoktatásügyi miniszteriumnak alárendelt felvételi és egyéb vizsgálatoknál, a melyeknek különleges célja a helyesírási ismereteknek kiderítése, a jelölteknek nem róvándó fel hibául, ha azon eltéréseket (*tolérancess*) alkalmazzzák, melyek a jelen rendelethez csatolt *Jegyzékben* foglaltatnak. Ugyanez az intézkedés érvényes a különböző, francia nyelven írt dolgozatok megítélésénél, a közoktatásügyi miniszteriumnak alárendelt olyan felvételi és egyéb vizsgálatoknál is, melyek nem foglalnak magukban különleges helyesírási dolgozatokat.

2. §. Az 1900. évi július 31-iki rendelet hatályon kívül helyeztetik. Páris, 1901 február 26-án.

Georges Leygues.

II.

Az 1901 február 26-iki rendelethez csatolt Jegyzék.

A) FŐNEVEK.

TÖBBES VAGY EGYES SZÁM. — Mindazon szerkezetekben, melyeknek értelmén a jelzői főnevet épügy túri meg az egyes számban, mint a többesben, mindkét számnak használata megengedhető. Pl. *des habits de femme* vagy *de femmes*; — *des confitures de groseille* vagy *de groseilles*; — *des prêtres en bonnet carré* vagy *en bonnets carrés*; — *ils ont ôté leur chapeau* vagy *leurs chapeaux*.

Pluriel ou singulier: le peintre en bâtiment, le bijoutier en or et en faux; les marches d'escalier; un lit de plume; le bouquet d'oranger, un fruit à noyau, le casier à musique; — le marchand de bœufs, la foire aux jambons, le négociant en bestiaux, en soieries, un courtier en vins, le tourneur sur métaux, l'ouvrière en cravates; un troupeau de bêtes à cornes, un bouquet de violettes, un pensionnat de demoiselles; un chandelier à branches.

Az eddigi gyakorlat szerint az összetett főnevek kétféleképpen képezték a többes számot: a) ha az összetétel fő- vagy fő- és melléknévekből állt, mindkét rész felveszi a többes jelét, pl. *un chou fleur*, *des choux fleurs*; — *un grand père*, *des grands pères*; b) ha az alkotó részeket praepositio köti össze; avagy az egyik szó ige vagy változatlan beszéd-rész, csupán az egyik szó jön a többes számba; pl. *un ver à soie*, *des vers à soie*; — *un tire bouchon*, *des tire bouchons*; — *un contre ordre*, *des contre ordres*.

Az új szabálynak következetes alkalmazása továbbra is megköveteli a következő összetételek megkülönböztetését: *une forêt de hêtres* (bükkerdő) és *un meuble de hêtre* (bükkfából készült bútor).

B) KETTŐS NEMŰ FŐNEVEK.

1. AIGLE. — A mai gyakorlat ezt a főnevet a hímnemben használja, azon esetnek kivételével, a mikor hadi jelvényt (zászlót) jelent. Pl. *les aigles romaines*.

A nőnem használandó természetesen a nőtény jelölésére is, pl. *cette belle aigle a pondu deux oeufs*.

2. AMOUR, ORGUE. — A mai gyakorlat ezen két szónak az egyes számban hímnemet ad. A többesben különbség nélkül állhat a hímnem vagy a nőnem. Pl. *les grandes orgues*, *un des plus beaux orgues*; — *de folles amours*, *des amours tardifs*.

A régi francziában e két szó nőnemű volt, a XVI. században a latin utánzásával hímneművé tették; ezen ingadozásból származott az a szabály is, melynek értelmében eddigelé ezek a főnevek, valamint a következő 3. pontban említett *délíce*, az egyes számban hímneműek, a többesben nőneműek voltak, pl. *on revient toujours à ses premières amours*.

3. DÉLICE és DÉLICES valójában két különböző szó. Az első ritkán használatos és kissé keresett. Az elemi tanításban és a gyakorlatokban felesleges ezzel foglalkozni.

délíce = élvezet, a latin *deliciumból*, mindig hímnemű volt;

délíces = gyönyörűség, báj, a latin *delicioeből*, nem többes száma a *délícenek*, mindig nőnemű volt és rendszeren többesben fordul elő.

4. AUTOMNE, ENFANT. — Minthogy ezen két szónak kettős neme van, felesleges velük külön foglalkozni. Ugyanez áll mindazon főnevekről, melyek különbség nélkül kettős neműek.

automne eredetileg hímnemű volt, majd a külső látszat okozta tévedés folytán a nőnemben használták; a XVI. században ismét hímneművé lett. — *Enfant*, a szerint a mint fiút vagy leányt jelent hímvagy nőnemű, pl. *mon neveu est un bel enfant, ma nièce est une belle enfant; un enfant* azonban nem ritkán leányról is áll.

5. GENS, ORGE. — A nőnemű melléknévnek egyeztetése a *gens* szóval minden szerkezetben megengedhető. Pl. *instruits* vagy *instruites par l'expérience, les vieilles gens sont soupçonneux* vagy *soupçonneuses*.

Gens egyes száma eredetileg *gent* és nőnemű; később az *hommes* szinonimájaként *gens* a többes szám hímnemében lett használatos, s a nőnemben csak megelőző melléknév esetében állt, pl. *les vieilles gens, tous les gens, toutes les bonnes gens*; az utána következő melléknév a hímnemben maradt, pl. *les gens soupçonneux*. — A következő összetételek: *gens de lettres* (écrivains), *gens de robe* (avocats et magistrats), *gens d'épée* (militaires) és *jeunes gens* egy kifejezésnek tekintendők és a melléknévet mindig a hímnemben kívánják, pl. *ces bons jeunes gens*.

Az alsó osztályokban tehát a *gens* czélszerűen csak nőnemben említendő, a többi szabály a felső osztályokra marad.

ORGE kivétel nélkül nőnemben használható: *orge carrée, orge mondée, orge perlée*.

Az akadémia a most felsorolt három kitévelt még hímnemben használta, a mi azonban minden megokolás híján van.

6. HYMNE. — Arra nézve nem forog fenn elegendő ok, hogy ennek a szónak hímnemű vagy nőnemű alkalmazása szerint két különböző értelmet tulajdonítsunk. Mindkét nemben épúgy használható a nemzeti énekekre, mint a vallási énekekre. Pl. *un bel hymne* vagy *une belle hymne*.

Eddigélé, ha egyházi éneket jelentett nőnemben állt, különben hímnemben, pl. *l'hymne de l'Assomption est très belle; un hymne guerrier.*

7. PÂQUES. — Ezen szó a nőnemben épúgy használható a keletnek, mint az egyházi ünnepnek jelölésére. Pl. *à Pâques prochain* vagy *à Pâques prochaines.*

Eddigi megkülönböztetések: *la pâque*, zsidó husvét; *Pâque* vagy *Pâques* (hímnemű) = keresztény husvét; a többesben ez is rendesen nőnemű.

C) FŐNEVEK TÖBBES SZÁMA.

1. TULAJDONNEVEK TÖBBES SZÁMA. — Minthogy a nyelvtanokban tanított szabályok és kivételek körül a legnagyobb homály uralkodik, minden esetben megengedhető, hogy a többes számú névelővel járó tulajdonnevek maguk is felvegyék a többes szám jelét: *les Corneilles* valamint *les Gracques*; — *des Virgiles* (példányok) valamint *des Virgiles* (kiadások).

Az eddigi szabályok értelmében a többes szám jele mellőzendő volt, ha a tulajdonnév magukra az illető egyénekre vonatkozott, pl. *les deux Corneille sont nés à Rouen.*

2. Ugyanez áll azon személyi tulajdonnevekről, melyek ezen személyek műveit jelölik. Pl. *des Meissonniers.* (M. képei).

3. MÁS NYELVEKBŐL KÖLCSÖNZÖTT FŐNEVEK TÖBBES SZÁMA. — Ha ezen főnevek teljesen meghonosultak a francia nyelvben, megengedhető, hogy a többes számot az általános szabály értelmében képezzék. Pl. *des excéats, des déficits.*

Ilyenek még: *des opéras, des numéros*; — változatlanok ellenben: *des pater, des in-folio*; — rendhagyóak pl. ezek: *maximum, maxima*; — *minimum, minima.*

D) ÖSSZETETT NÉVSZÓK.

Ugyanazon összetett névszókkal ma hol kötőjellel (*trait d'union*), hol a nélkül találkozunk. Felesleges a gyermekeket oly ellenmondások megtanulásával fárasztani, a melyeket semmi sem igazol. A kötőjelnek hiánya ezen kifejezésben *pomme de terre* nem ok arra, hogy ezt a kifejezést ne tekintsük ép olyan valódi összetett szónak, mint pl. ezt *chef-d'oeuvre*. Ezen szavakat mindig kötőjel nélkül írhatni.

Il y a lieu de *supprimer* partout le *trait d'union* et d'écrire: garde champêtre, garde barrière, garde fou; ci joint, ci inclus, demi heure, à mi côte, la Mi Carême, ci dessus, ci devant; moi même, eux mêmes; là haut, là bas, là dessus. — Adjectifs composés: nouveauné, nouveaunarivé, nouveauné, courtvéu, une brebis mortnée, des vins nouveaupercés, des cheveux clairbruns.

Az összetett főnevek és melléknevek többsét illetőleg még mindig nem jutottak megállapodásra; feltűnően bizonyítja ezt az a körülmény, hogy az eredeti júliusi rendeletben foglalt erre vonatkozó tíz szabály az Akadémia kritikája folytán a februári rendeletből egészen hiányzik. (Lásd még fent: A) Főnevek.)

E) NÉVELŐ.

1. NÉVELŐ A SZEMÉLYI TULAJDONNEVEK ELŐTT. — A gyakorlat bizonyos olasz családnevek előtt használja a névelőt: *le Tasse, le Corrège* és néha helytelenül a keresztnévek előtt is: (*le*) *Dante, (le) Guide*. Ezen gyakorlatnak be nem tartása nem róvándó fel hibául.

Nagy bizonytalanság uralkodik azon névelőnek írása tekintetében is, mely némely franczia tulajdonnévnek részét teszi: *la Fontaine, la Fayette* vagy *Lafayette*. Tollba mondott szövegénél ilyenkor utalni kell arra, vajjon a névelős tulajdonneveknél a névelő elválasztandó-e vagy nem.

2. A NÉVELŐ ELHAGYÁSA. — Ha két melléknév, melyet az *et* kötőszó kapcsol össze, oly módon vonatkozik ugyanazon főnévre, hogy a valóságban két különböző dolgot jelent, a névelő a második melléknév-előtt elhagyható. Pl. *l'histoire ancienne et moderne*, valamint *l'histoire ancienne et la moderne*.

Jóllehet az ilyen szerkezetek, mint *l'histoire ancienne et moderne* a szigorú logika előtt nem állhatnak meg, még jeles írónál is gyakoriak; a *l'histoire ancienne et la moderne* helyett ajánlatosabb: *l'histoire ancienne et l'histoire moderne*. — A gyakorlat a többes számnak használatát is megengedi: *les seizième et dix-septième siècles*. — Eddigél a névelő ismétlése csak akkor maradhatott el, ha a többszörösen jelzett főnév egy fogalom maradt, pl. *la belle et fertile Provence*.

3. RÉSZELŐ NÉVELŐ. — A *du, de la, des* használható a részelő *de* helyett olyan főnév előtt is, melyet melléknév előz meg. Pl. *de* vagy *du bon pain, de bonne viande* vagy *de la bonne viande, de* vagy *des bons fruits*.

Des jeunes filles se promenaient deux par deux. Il y avait des petits soldats japonais. Sur un bureau, du grand papier écolier (Pierre Loti). Quand l'homme est sain, il mange des côtelettes et il boit de la bonne eau claire ou du vin (Cornély). Il y a dans ce monde des misérables et beaucoup d'hypocrites, mais il y a aussi des honnêtes gens (A. de Musset: Margot). Des récompenses vont être accordées à nos vaillants marins: c'est là de l'excellente justice (Figaro). Il ne nous vient pas souvent des petits messieurs aussi étourdis que vous (J. J. Rousseau). Ce n'est pas dans la rue que nous allons retrouver de la si bonne nourriture (Zola). N'accuse point le ciel qui le laisse outrager et des indignés fils qui n'osent le venger (Racine: Mithridate).

4. A NÉVELŐ PLUS, MOINS STB. ELŐTT. — Túlfinom és csekély értékű az a szabály, mely szerint a *le plus, le moins, le mieux* változatlan sem-

leges kifejezésnek veendő oly melléknév előtt, mely a jelzett főnév tulajdonságának legmagasabb fokát jelöli, más tárgyakra való összehasonlítás nélkül. Az elemi tanításban és az írásbeli gyakorlatokban felesleges ezzel foglalkozni. A *le plus, la plus, les plus, les moins, les mieux* stb. használható tehát az ilyen szerkezetekben, mint: *on a abattu les arbres le plus* vagy *les plus exposés à la tempête*.

C'est une des œuvres le plus finement délicates (*Arsène Alexandre*). De toute la famille, la personne qui y paraissait la plus sensible, se fut Virginie (*Bernardin de St Pierre*). C'est une des féeries les plus heureusement aménagées que j'aie vues (*Faguet*). C'était, parmi les îaux chalets de l'Exposition, une des constructions les plus gracieuses et les plus ingénieusement conçues (*Débats*). De ces deux sœurs la cadette est celle qui est la (ou le) plus aimée (*Académie*).

Eddigél *le, la, les* csak összehasonlítás esetében állhatott, pl. *de toutes, les éducations, celle qui forme le coeur est la plus parfaite*; — *le* akkor állt, ha összehasonlítás nem volt, vagy ha csupán igehatározó következett, pl. *de toutes ces dames, votre mère est celle qui donne le plus, et le plus délicatement*.

Következetesség kedvéért ezentúl is ajánlatos mindkét névelőnek egyeztetése, tehát: *les arbres les plus exposés*.

F) MELLÉKNÉV.

1. A MELLÉKNÉV EGYEZTETÉSE. — Ezen szólásban *se faire fort de* a melléknév egyeztethető. Pl. *se faire fort, forte, forts, fortes de*.

2. TÖBB FŐNÉVVEL ÁLLÓ MELLÉKNÉV. — Ha egy jelző melléknév több, különböző nemű főnév után áll, ez a melléknév a hímnemű többszámba tehető, tekintet nélkül a szomszédos főnév nemére. Pl. *appartements et chambres meublés*.

Ez megégyezik az eddigi gyakorlattal, mely azonban a melléknévnek nemi egyeztetését a legközelebbi (szomszédos) főnévre való tekintettel is megengedte.

3. NU, DEMI, FEU. — Ezen melléknévek egyeztetetők az utánuk következő főnevekkel is. Pl. *nu* vagy *nus pieds, une demi* vagy *demie heure* (kötőjel nélkül), *feu* vagy *feue la reine*.

A *nu* és *demi* eddigél változatlan maradt, ha a főnév előtt állt, a megelőző főnévvel ellenben nemben és számban egyezett, pl. *il a marché nu pieds et nu tête pendant une demi heure; il a marché pieds nus et tête nue pendant une heure et demie*; — a változatlanságot azonban mi sem indokolta.

La demie főnév, pl. *deux demies font un entier, cette horloge sonne les demies*.

Feu eddigél változatlan maradt, ha nem csatlakozott közvetlenül a jelzett főnévhez, pl. *feu ma mère; ma feue mère*.

4. ÖSSZETETT MELLÉKNEVEK. — A két alkotórészt szabad egy szóba írni, mely nőnemét és többes számát az általános szabály szerint képezi. Pl. *nouveauné, nouveaunée, nouveaunés, nouveaunées*; — *courtvétu, courtvétue, courtvétus, courtvétues* stb.

Itt az első rész inkább határozói jellegű; de ha mindkét része külön-külön vonatkoztatható a főnévre, mindegyik felveheti a többes jelét, pl. *des fruits aigres doux* (azaz: *aigres et doux*).

Az összetett névszókat lásd még D) alatt.

A színárnyalatokat jelölő összetett melléknevek ellenben, melyek kihagyás folytán valóságos, változhatatlan főnevekké lettek, ezeknek módjára használandók. Pl. *des robes bleu clair, vert d'eau* stb., azonképp mint *des habits marron*.

5. VÁLTOZHATATLAN MULTIDEJŰ MELLÉKNÉVI IGENEVEK. — Jelenleg a következő igenek: *approuvé, attendu, ci inclus, ci joint, excepté, non compris, y compris, ôté, passé, supposé, vu* változatlanok, ha a kapcsolatos főnév előtt állnak (*excepté* máris a praepositíókhoz soroltatik). Ezen igenek ezután tetszés szerint egyeztetethetők, tekintet nélkül a különböző fennálló szabályokra, melyek arra vonatkoznak, hogy ezek a szavak a mondat elején vagy közepén állnak, a főnevet meghatározzák vagy nem. Pl. *ci joint* vagy *ci jointes les pièces demandées* (kötőjel nélkül a *ci* és az igenév között); — *je vous envoie ci joint* vagy *ci jointe copie de la pièce*.

Ugyanezen szabadság illeti meg a *franc* melléknevet. Pl. *envoyer franc de port* vagy *franche de port une lettre*.

6. AVOIR L'AIR. — Különbség nélkül írhatni: *elle a l'air doux* vagy *douce, spirituel* vagy *spirituelle*. Nem kell megkivánni annak a finom értelmi különbségnek ismeretét, melyet a melléknévnek megegyezése az *air* szóval vagy a szóban forgó személylyel eredményez.

7. SZÁMNEVEK. — *Vingt, cent*. A kiejtés bizonyos esetekben igazolja az érvényes szabályt, mely e szavakat a többesbe teszi, ha egy másik számnév sokszorosítja őket. A *vingt* és *cent* többese akkor is megengedhető, ha egy másik számnév követi őket. Pl. *quatre vingt dix* vagy *quatre vingts dix hommes*; — *quatre cent trente* vagy *quatre cents trente hommes*.

Az utóbbi eset a régibb szabálynak kibővítése.

8. Az egyesek és a tizesek között a kötőjel elmaradhat. Pl. *dix sept*.

9. Valamint egy számban általában, a *mil* helyett évszámokban is állhat *mille*. Pl. *l'an mil huit cent quatre vingt dix* vagy *l'an mille huit cents quatre vingts dix*.

A régibb gyakorlatot a következő példák szemléltetik: *deux mille hommes; en mil huit cent quatorze; l'an deux mille quatre cent quarante*.

Etimologia: *mil* a latin *mille*ből származik és egyes számú jellegű; *millé* a latin *milli*aból többes jellegű.

G) MUTATO ÉS HATÁROZATLAN NÉVMÁSOK.

1. **CE.** — A *ci* és *là* viszonyszók összekapcsolhatók a megelőző névmással, a nélkül, hogy meg kelljen különböztetni ezen alakokat *qu'est ceci, qu'est cela* ezektől *qu'est ce ci, qu'est ce là*. — Ezen összetételekben a kötőjel elhagyható.

2. **MÈME.** — A *même* számban egyeztethető egy többes számban álló főnévvel vagy névmással és kötőjel nélkül áll. Pl. *nous mêmes, les dieux mêmes*.

A *même* melléknévi és határozói minőségben szerepelhet, pl. *les mêmes causes produisent les mêmes effets, — les guerres, même justes, sont toujours regrettables*. Ez utóbbi esetben régebben változatlan maradt.

3. **TOUT.** — A *tout* egyeztethető a következő városnévvel és a *toute Rome* és *tout Rome* közti finom különbség mellőzendő.

Ha nőről van szó, nem rovandó fel hibául és különbség nélkül írható: *je suis tout à vous* vagy *je suis toute à vous*.

Ebben és hasonló példákban, a hol a *tout* mint igehatározó szerepel, eddigelé változatlan maradt.

Tout határozatlan értelemben *chaque* helyett alkalmazva, a reákövetkező főnévvel egyes vagy többes számban állhat. Pl. *des marchandises de toute sorte* vagy *de toutes sortes*; — *la sottise est de tout (tous) temps et de tout (tous) pays*.

4. **AUCUN.** — Tagadó szóval és főnévvel kapcsolatban az *aucun* ép úgy használható az egyes számban, mint a többesben. Pl. *ne faire aucun projet* vagy *aucuns projets*.

5. **CHACUN.** — Ha *chacun* az ige után áll és többes számú alanyra vagy tárgyra vonatkozik, a *son, sa, ses* birtokos névmások helyett minden különbség nélkül *leur, leurs* is használható. Pl. *ils sont sortis chacun de son côté* vagy *de leur côté*; — *remettre des livres chacun à sa place* vagy *à leur place*.

H) IGE.

1. **ÖSSZETETT IGÉK.** — Az összetett igékben a hiányjel és a kötőjel elhagyhatók. Pl. *entrouvrir, entrecroiser*.

2. **KÖTŐJEL.** — Az ige és a reákövetkező alanyi névmás között a hiányjel elmaradhat. Pl. *est il?*

A kötőjelet (*trait d'union*) ez a rendelet egészen kiküszöböli, jóllehet mindaddig széltében alkalmazták; a kötőjel elhagyásáról szólnak még a következő szabályok: D. F 4, 5, s. G 1, 2. H 1.

3. KÜLÖNBÉSÉG A LÁTSZÓLAGOS ÉS A VALÓDI ALANY KÖZÖTT. — Pl. *sa maladie sont des vapeurs*. Az ilyen szerkezetekre felesleges külön szabályokat felállítani, mert alkalmazásuk csak olvasás és a szöveg magyarázata közben tanulmányozható eredménnyel. Oly stílusbeli és nem nyelvtani kérdés ez, mely sem az elemi gyakorlatokban, sem a vizsgálatoknál nincsen helyén.

4. AZ IGÉNEK EGYEZTETÉSE TÖBB MEGELŐZŐ ALANYNAL, MELYEKET NEM KAPCSOL ÖSSZE AZ *et* KÖTŐSZÓ. — Ha az alanyokat nem foglalja össze határozatlan névmás, mint pl. *tout, rien, chacun*, az ige mindig a többes számban állhat. Pl.: *sa bonté, sa douceur le font admirer*.

Une seule parole, un sourire gracieux, un seul regard suffit (*Massignon*). Un mot, un geste, une seconde, suffissent (*Scribe*). *Puisse* toute sa maison, et tout le royaume, suivre l'exemple de sa foi pour l'éclairer (*Bossuet*). Aucun argument, aucune promesse ne peut les convaincre (*Figaro*).

5. AZ IGÉNEK EGYEZTETÉSE TÖBB MEGELŐZŐ EGYES SZÁMÚ ALANYNAL, MELYEKET A *ni, comme, ainsi* ÉS MÁS EGYENÉRTÉRŰ KIFEJEZÉSEK KAPCSOLNAK ÖSSZE. — Az ige mindig a többes számban állhat. Pl. *ni la douceur ni la force n'y peuvent rien* vagy *n'y peut rien*; — *la santé comme la fortune demandent à être ménagées* vagy *demande à être ménagée*; — *le général avec quelques officiers sont sortis* vagy *est sorti du camp*; — *le chat ainsi que le tigre sont des carnivores* vagy *est un carnivore*.

La peur ou la misère lui a (ont) fait commettre cette faute (*Aca-démie*). Leur paresse ou leur inconstance leur fait perdre le fruit des meilleurs commencements (*La Bruyère*). — Ni cet asile même où je la fais garder, ni mon juste courroux n'ont pu l'intimider (*Racine*). — La force de l'âme, comme celle du corps, est le fruit de la tempérance (*Marmontel*). La santé comme la fortune retirent leur faveur à ceux qui en abusent (*Saint Évremond*). Bacchus ainsi qu'Hercule étaient reconnus demi dieux (*Voltaire*). Le singe avec le léopard gagnaient de l'argent à la foire (*La Fontaine*).

6. AZ IGÉNEK EGYEZTETÉSE AZ ALANYNAL, HA AZ GYÜJTŐNÉV. — Valahányszor a gyűjtőnév többesszámú jelzővel áll, az ige ezen jelzővel egyeztetethető. Pl. *un peu de connaissances suffit* vagy *suffissent*.

Une foule d'oisifs encombraient les abords de l'hôtel de ville (*Dausset*). Les bourgeois de Reims ayant refusé de payer les impôts, un bon nombre furent pendus (*Lavisse*). Tout un rang de voyageurs de l'impériale était placé juste en face du merveilleux crépuscule (*Coppée*). Une centaine d'hommes se retirent lentement (*Halévy*). Un million de flèches tomberont à vos deux côtés (*Cornicille*). Une dizaine de manifestants sont conduits au poste (*Débats*).

Ezelőtt egyes számban állt az ige, mihelyt kiérzethető volt, hogy a cselekvés magára a gyűjtőnévre vonatkozik, pl. *la foule des enfants encombraient la rue*; — *un grand nombre de chefs nuit à la discipline*.

E kérdés sok zavart és nehézséget támasztott, s már régebben fel-szóltak a szabályok erőszakos szaporítása ellen: «L'écrivain doit jouir ici d'une entière liberté qu'il a eu, du reste, le bon sens de s'attribuer en dépit des législateurs du langage» (Larive-Fleury).

A gyűjtőnév és a participe passé egyeztetéséről szól alább az I. 4. szabály.

7. AZ IGE EGYEZTETÉSE, A MIKOR AZ ALANY *plus d'un*. — A jelenlegi gyakorlat szerint az ige az alanyi *plus d'un* után egyes számban áll; az ige ezentúl akkor is megmaradhat az egyes számban, ha a *plus d'un* után többesszámú kiegészítő áll. Pl. *plus d'un de ces hommes était* vagy *étaient à plaindre*.

8. AZ IGÉNEK EGYEZTETÉSE, HA *un de ceux (une de celles) qui* ELŐZI MEG. — Az, hogy a vonatkozó mondatnak igéje mely esetekben teendő a többes számba és melyekben az egyesbe, a nyelvnek olyan finomsága, mely nem tartozik sem az elemi gyakorlatok, sem a vizsgálatok keretébe.

9. C'EST, CE SONT. — Minthogy a *c'est* és a *ce sont* rendes alkalmazását illetőleg nagy eltérések mutatkoznak és a legjobb írók *c'est*-t használták a többes számú főnévnek vagy a többes számú 3. személybeli névmásnak kifejezésére, a *c'est* mindig állhat *ce sont* helyett. Pl. *c'est* vagy *ce sont des montagnes et des précipices*.

Dehors, *ce devait être la mer et la nuit (Pierre Loti)*. *C'est eux* qui en demeurent d'accord (*Sévigné*). *C'est des marguerites* devant des pourceaux (*Mme de Grignan*). *C'est elles* qui ont accompli votre vœu (*Fénelon*). *Ce n'est pas les vaines distinctions (Massillon)*. *Ce n'était plus ces jeux, ces festins et ces fêtes (Voltaire)*. *C'est pas les Chinois* qui me font peur, *c'est les alliés (Journal Amisant)*:

10. AZ IDŐKNEK EGYEZTETÉSE VAGY VISZONYÍTÁSA. — Olyan mellékmondatokban, a melyekhez tartozó főmondatnak igéje *conditionnel présent*-ben áll, a *subjonctif imparfait* helyett a *subjonctif présent* alkalmazható. Pl. *il faudrait qu'il vienne* vagy *qu'il vint*.

Ça ne m'étonnerait pas que Mr vienne nous faire ce soir une petite visite (*Donnay*). Il se pourrait que j'aie pris trop au sérieux des façons de parler (*Larroumet*). Par combien de mains estimeriez-vous qu'ait passé tout ce que vous voyez sur cette table avant d'y arriver? (*J. J. Rousseau*). Vous ne sauriez changer votre style sauvage et nous faire un contrat qui soit en beau langage? (*Molière*). Ne sauriez-vous point le moyen de me faire trouver un trésorier qui ait les mains nettes? (*Voltaire*). Il faudrait que je me coupe en deux (*Brieux*). Un jour où le vieux duc va mourir, il faudrait qu'il épouse (*Daudet: L'Immortel*).

A régibb szabály így szól. Ha a főmondat igéje valamely múlt időben vagy a feltételes módban áll, a mellékmondat igéje a *subjonctif imparfait*-jába vagy *plusqueparfait*-jába teendő, a szerint, a mint a kifejezett

cselekvés folyó vagy beálló, avagy befejezett, pl. *il ne faudrait pas que les enfans s'imaginassent qu'ils pussent devenir savants sans travailler.*

I) PARTICIPE.

1. PARTICIPE PRÉSENT ÉS ADJECTIF VERBAL. — Itt azon általános szabályt kell szem előtt tartani, hogy a *participe présent* cselekvést, az *adjectif verbal* állapotot jelöl. Kétes esetekben elegendő, ha a tanulók és jelöltek józan felfogásról tesznek tanúságot. Az írásbeli gyakorlatokban gondosan kerülendőek a finomságok. Pl. *des sauvages vivent errant vagy errants dans les bois.*

Les troupeaux d'esclaves qu'il foulait tremblants sous son char (*Lamartine*: qui tremblaient sous son char). Paris a des cafés luisants de glaces et de dorures (*E. Reclus*). La salle d'armes immense étincelante de fer (*Figaro*). L'eau, débordante des fosses, emplit la rotonde (*Débats*). Nos chefs et nos soldats brûlants d'impatience (*Racine*). Mais que font là les bras pendants à ton côté? (*Molière*). La chienne fut trouvée toute jeune, effarée et hurlante auprès d'un monceau de morts. Les flammes montaient dansantes et gaies (*P. Loti*).

2. PARTICIPE PASSÉ. — Mi sem változik azon szabályon, melynek értelmében a jelzőül használt *participe passé* megegyezik a jelzett szóval, és az *être*rel vagy egy *être* nem ható igével állítmányként álló *participe passé* megegyezik az alánnyal. Pl. *des fruits gâtés*; — *ils sont tombés*; — *elles sont tombées*.

3. *A avoir* segédigével ragozott *part. passé*, tekintet nélkül a megelőző tárgyak nemére és számára, változatlan maradhat, ha a *part. passé*t *infinitif*, *part. présent* vagy *part. passé* követi. Pl. *les fruits que je me suis laissé vagy laissés prendre*; — *les sauvages que l'on a trouvé vagy trouvés errant dans les bois*.

A választás meg lévén engedve, a logika is ajánlja, hogy a gyakorlati tanításban az egyszerűbb, vagyis a változatlan alakra szorítkozunk; tehát: *les fruits ... laissé ...*

4. Ha gyűjtőnév előzi meg a *part. passé*t, ez tetszés szerint egyeztethető a gyűjtőnévvel vagy kiegészítőjével. Pl. *la foule d'hommes que j'ai vue vagy vus*.

Az igének egyeztetését az alanyi gyűjtőnévvel lásd fent: H. a.

K) ADVERBE. IGEHATÁROZÓ.

1. *Ne* A MELLÉKMONDATOKBAN. — Ezen tagadásnak alkalmazása nagyszámú mellékmondatban bonyolult, nehéz és téves szabályokat értelt, melyek gyakran ellenkeztek a legklasszikusabb írók gyakorlatával.

A nélkül, hogy külön szabályokat állítanánk fel az állító, tagadó

vagy kérdő főmondatokra, a *ne* tagadás elhagyható azon mellékmondatokban, melyek a következő igéktől vagy kifejezésektől függnek :

Empêcher, défendre, éviter que, stb. Pl. *défendre qu'on vienne* vagy *quo'n ne vienne* ;

Craindre, désespérer, avoir peur, de peur que, stb. Pl. *de peur qu'il aille* vagy *qu'il n'aille* ;

Douter, contester, nier que, stb. Pl. *je ne doute pas que la chose soit vraie* vagy *ne soit vraie* ;

Il tient à peu, il ne tient pas à, il s'en faut que, stb. Pl. *il ne tient pas à moi que cela se fasse* vagy *ne se fasse*.

2. Ezen tagadás elhagyható még a középfok után, az összehasonlítást kifejező szavak után mint: *autre, autrement que* stb. és az *à moins que* és *avant que* kötőszók után. Pl. *l'année a été meilleure qu'on l'espérait* vagy *qu'on ne l'espérait* ; — *les résultats sont autres qu'on le croyait* vagy *qu'on ne le croyait* ; — *à moins qu'on accorde le pardon* vagy *qu'on n'accorde le pardon*.

Nous sommes millionnaires, c'est vrai, ce qui *n'empêche pas* que mon mari a porté le pain, et que moi je rendais la monnaie (*Ohnet*). *N'empêche pas* que la récolte, cette année, sera réduite d'un tiers par suite des gelées (*Figaro*). On ne saurait nier que, pour le moment, Zola soit essentiellement d'actualité (*Albert Petit*). Il est à *craindre* qu'il fasse à ce moment un froid très vif. J'ai *peur* que les Anglais soient fâchés de voir des caricatures contre leur reine (*Débats*). On ne peut *nier* que la pièce émeuve et qu'elle donne à penser (*Fouquier*). Comment peut on *nier* que les voyages forment la jeunesse ? Elle *craignait* qu'elle fût empêchée de venir le trouver (*G. Sand*). Personne ne *nie* qu'une loi réglant l'association soit nécessaire (*Débats*). Que le musée du Luxembourg soit beaucoup trop à l'étroit, nul n'en *disconvientra* (*Débats*). Ces soupes nous coûtent moins encore que nous *pensions* au premier jour (*Figaro*).

A gyakorlati tanításban itt is az egyszerűbb lehetőség elfogadása ajánlatos, vagyis a *ne* mindvégig elhagyandó.

III.

Igyekezzünk immár a most közölt és a *beszédrészek* sorrendjében egymásra következő újításokat általánosabb szempontok alá összefoglalni.

1. Egyes vagy többes szám a jelzői főneveknél, tulajdonneveknél és idegen származású névszóknál: A. C.

2. Bizonyos kivételes főneveknek használata a hímnemben vagy a nőnemben: B.

3. A kötőjel (*trait d'union*) elhagyása az összetett névszóknál,

számneveknél és igéknél, az utóbbiaknak kérdő alakjában, valamint a *ci* és *là* viszonyzóknál: *D. F*₇, s. *H*₁, s. *G*₁.

4. Az összetett melléknevek és igék egy szóba összevonva írhatók: *E*₄. *H*₁.

5. Szabadságok a határozott és a részelő névelő használata körül: *E*.

6. Bizonyos melléknevek és mult részesülőkbeli képzett praeposíciók a vonatkozó névszó nemével egyeztetethetők vagy nem: *F*₁₋₆.

7. Egyszerűsítések a számnevek használatában: a kötőjel elhagyása; *vingt, cent; mil, mille*: *F*₇₋₈.

8. Bizonyos határozatlan névmások egyes vagy többes számban használhatók: *G*₂₋₅.

9. Az ige egyeztetésének szabályai: *H*₃₋₉.

10. A *participe présent* és *adjectif verbal* túlszigorú megkülönböztetése mellőzhető: *I*₁.

11. Az *avoir*-ral ragozott *participe passé* bizonyos esetekben változatlan maradhat: *I*₃₋₄.

12. A *ne* tagadó szó elmaradhat az alárendelt mondatokban bizonyos igék és kötőszók után, továbbá a középfok után és összehasonlítószóknál: *K*₁₋₂.

IV.

Most, hogy az elfogadott újításokat részletesen és lényegük szerint csoportosítva ismerjük, röviden megkíséreljük azoknak kritikai elbírálását, még pedig mind nyelvi tekintetben, mind a gyakorlati tanítás szempontjából.

Amazt illetőleg, tekintettel arra, hogy az egész reform a francia nyelv dolgában legilletékesebb tényezők hosszú, együttes és a legapróbb részletekig jól megfontolt munkájának eredménye, alig lehet szavunk; mégis úgy tetszik — s ezen felfogásunkban segítségünkre van a reform fejlődésének két utolsó fázisa: a júliusi és februári rendeletek közt mutatkozó eltérések —, hogy valójában a francziák maguk sincsenek vele megelégedve: egyik részük sokalván, a másik keveselvén az újítások terjedelmét.

Mi, könnyen érthető okokból s mert első sorban a francia nyelvnek az idegenek részére való lehető egyszerűsítésére és könnyítésére gondolunk, messzebbmenő, alaposabb reformokat óhajtottunk volna s a mostani lépést inkább kísérletnek tekintjük, melyet hovatovább egy újabb mozgalom fog követni, mely az immár jól előkészített talajon meg fogja valósítani mindazt, a mi a nyelv természetének és lelkének épségben tartása mellett lehetséges. S nehogy e tekintetben általánoságokkal vádoltassam, ime néhány «eset», melyekre az egyszerűsítés rá-

férne. Az *-al*, *-ail* és *-ou* végű főnevek többese; az *-er* végű rendes igék imperativusa: *parles—parle*; az *-eler* és *-eter* végű igék ragozása; a *-yer* rag különböző szerepe ezen igékben: *essayer, essayer, employer*; a *subjonctif* használatának egyszerűsítése, s m. t.

Mintthogy azonban immár — legalább egyelőre — bevezetett tény-nyel és reformmal állunk szemben, jóval fontosabb mindaz, a mi az újításoknak a gyakorlati tanítás szempontjából való elbírálására vonatkozik, a mihez idegen létünkre is az iskola és pädagogia szempontjából több jogosultsággal szólhatunk hozzá. Első s fő-ellenvetésünk itt arra vonatkozik, hogy a rendelet híján van minden határozottságnak s a benne úntig ismétlődő *«on tolérera»* s a vele egyenértékű *«on pourra, on n'exigera jamais, on ne comptera pas de faute, même liberté»* kitételekkel oly dualismust létesít és enged meg, mely methodikai és pädagogiai szempontból határozatlan káros és veszedelmes. Mert azzal, hogy a rendelet a régi írásmód mellett bevallottan megengedi az egyszerűbb, könnyebb és következetesebb új írásmódot is, eleve megfosztotta a tanárt attól a szabadságtól, hogy csak az egyik, az utóbbi írásmódot tanítsa. Ez a határozatlanság, kétféleség és ingadozás pedig nem lehet üdvös. Így megeshetik az, hogy intézetek szerint különböző, nem egységes elvek lesznek mértékadók s meg fog történni az is, hogy egyazon osztály, sőt tanuló dolgozatában mindkét írásmóddal találkozunk.

Már pedig minden tanításnak ártalmára van a határozatlanság s ingadozás, az élő nyelvek tanításában az egyöntetűség hiánya pedig még jobban megboszulja magát. Ez a körülmény önmagában sürgősen megkívánja, hogy az illetékes körök a reform ügyében nyilatkozzanak és hivatalos rendelet alakjában egyöntetű útbaigazítással szolgáljanak a francia nyelv mindkét nembeli tanárainak. Alapos okoknál fogva előreláthatni, hogy a tanügyi kormány a reform elfogadása mellett fog nyilatkozni, vitás csak az a gyakorlati és igen fontos eljárás lehet, vajjon nem volna-e czélszerű mindkét írásmód helyett azonnal az egyiket, az egyszerűbbet bevezetni? Ezzel mindenesetre sok zavarnak vehetnők elejét és lehetővé tennők azt is, hogy az újonnan szerkesztett francia nyelvtanok avagy a meglévőknek újabb kiadásai alak és tartalom dolgában egyszerűbbekké váljanak. Mihelyt azonban meggondoljuk, hogy ma még az összes francia nyomtatványok (nyelvtanok, auctorok stb.) a régi köntöst viselik, ajánlatosabbnak látszik ezt a radikális reformot egy későbbi időpontra fentartani, most és a kezdetben pedig mindkét írásmódnak helyt adni, pl. oly módon, hogy az újat első helyre tesszük, a régít pedig utána, esetleg kisebb szedéssel vagy jegyzet alakjában említjük csak fel. A kibocsátandó rendelet mindenesetre meg fog emlékezni ezekről az átmeneti intézkedésekről s arról is, hogy pl. az előhaladottabbakkal mily úton-módon és mily terjedelemben közlendők az újítások,

a realiskolai írásbeli érettségi dolgozatok elbírálásánál már az idén mely szempontok mértékadóak, s í. t. Ajánlanám továbbá, hogy az új középiskolai tantervekhez most készülő *Utasítások* is utaljanak a reformokra.

Végül a francia közoktatásügyi miniszter rendeletének még két fontos tanulságára akarok utalni, melyek első sorban az idegeneket érdeklik, s részben a nyelvtanra és syntaxisra, részben a helyesíráshoz vonatkoznak. Amazt illetőleg már a júliusi rendeletben a következő hivatalos tanácsokat olvassuk: *«Il est inutile de fatiguer les enfans à apprendre des contradictions que rien ne justifie (noms composés); — c'est une délicatesse de langage qu'on n'essayera pas d'introduire dans les exercices élémentaires ni dans les examens (accord du verbe précédé de un); — on devra éviter avec soin les subtilités dans les exercices (part. présent et adj. verbal). — A helyesírás dolgában pedig ugyanott ezzel az intéssel találkozunk: «Il conviendra dans les examens, de ne pas compter comme fautes graves celles qui ne prouvent rien contre l'intelligence et le véritable savoir des candidats, mais qui prouvent seulement l'ignorance de quelque finesse ou de quelque subtilité grammaticale».*

Ezt aztán magyarán okos beszédnek nevezem; s valóban ideje, hogy mi is emlékezetünkbe vessük azt, hogy kár tanulóinkat a francia grammatikának számos fogas és szörszálhasogató részletével terhelni és nem igazságos, ha a dolgozatokban jelentéktelen helyesírási eltéréseket súlyos hibákul róvunk fel. Ez a meggyőződés és az a törekvés, hogy a túlterhelésen lendítsek és a drága tanítási időt okosabb és hasznosabb dolgokra fordítsuk, indított arra, hogy az Országos Középpiskolai Tanár-egyesület legutóbbi közgyűlése elé a következő indítványokat terjeszsem a *francia és német helyesírás ügyében*. 1. A közgyűlés felkéri a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumot, hogy a francia helyesírásban és syntaxisban francia részről újabban hivatalból elrendelt egyszerűsítéseket nálunk is mihamarabb meghonosítsa. 2. E végből szükséges, a) hogy a tanügyi kormány megfelelő segédeszközről gondoskodjék, b) hogy az újítások az új tanterveknek most készülő Utasításaiban is helyet találjanak. Ugyancsak kívánatos, hogy a most készülő egyszerűsített és egységes *német helyesírás* véglegesítése után mihamarabb bevezetessék; addig is méltányos, hogy a helyesírási hibák ne essenek túlszigorú elbírálás alá.*

Kommentár. ad 1—2. Az 1900. évi július 31-iki rendelet megjelenése után a budapesti realiskolák igazgatói és francia nyelvtanárai

* Gondoljunk pl. erre: *Mme de Staël émaillait ses lettres de fautes d'orthographe*. A helyesírás egyébiránt semmiképen sem érinti a stílust és a tartalmat és, a mint klasszikus íróink műveiből is láthatjuk, jórészt az időbeli felfogással megalkuvó külsőség.

november 23-án értekezletet tartottak, mely a reformok ügyét jegyzőkönyv kíséretében a tanügyi kormány figyelmébe ajánlotta. Időközben 1901 február 26-án, újabb rendelet jelent meg, mely a reformot véglegesíti s ezzel az egész külföldre is kötelezővé teszi. «A reformnak — mondja ez az újabb rendelet — csak az a célja, hogy a francia nyelvnek elemi tanítását az ifjúság és a külföld részére megkönnyítse és világosabbá tegye azzal, hogy felesleges bonyolítások alól felmenti». Hogy a reformok nálunk az 1902/3. iskolaévben életbeléphessenek, kívánatos, hogy az egyszerűsítések hivatalos és hiteles kiadványban a francia nyelvtanárok részére hozzáférhetőek legyenek, s hogy az egész ügy rendeleti úton és idejekorán szabályoztassék. ad 3. A porosz kultuszminister elnöklete mellett és az osztrák tanügyi kormány tanügyi képviselőjével ép a napokban folytak Berlinben tárgyalások az egyszerűsített egységes német helyesírás érdekében. Ha a francia helyesírásban, mely a németnél jóval egységesebb, kisebb-nagyobb eltérések hivatalból rendeleti úton megengedtetnek s nem rovandók fel súlyos hibácul, a sokféle és gyakran következtelen német helyesírásban ehhez hasonló méltányosság és türelmesség még inkább jogos és megokolt.

A közgyűlés indítványaim felett napirendre tért, jöllehet a választmány gyakorlati fontosságukat méltányolta. Én akkor s most is szükségesnek és üdösnek tartom azt, a mit indítványoztam s bizom benne, hogy a tanügyi kormány, melynek egyik kötelessége, hogy a haladással lépést tartson s a tanításon a menynyire lehetséges, könnyítsen, forma szerinti indítvány nélkül is meg fogja tenni azt, a mit a tanítás érdekei megkövetelnek.

V.

A rendeletben foglalt újításoknak és kapcsolatos példáknek betűrendes táblája. (Table alphabétique.)

abat jour, un : D.	accord du verbe avec un nom collectif : H.	adjectifs démonstratifs : G.
accord de l'adjectif : F 1.	accord du verbe avec plus d'un : H 7.	adjectifs indéfinis : G.
accord du sujet avec c'est : H 9.	accord du verbe avec un de ceux : H 8.	adjectif verbal : I 1.
accord du verbe précédé de plusieurs sujets non unis : H 4.	adjectifs composés : F 4.	adverbe : K.
accord du verbe précédé de plusieurs sujets au singulier unis : H 5.	adjectif construit avec plusieurs noms : F 2.	aigle : B 1.
	adjectifs numériques : F 7.	ainsi que (accord) : H 5.
		air, avoir l' : F 6.
		à moins que (sans ne) : K 2.
		amour (genre) : B 2.

- apostrophe *supprimée*
dans les verbes : H 1.
- approuvé *la décision* :
F 5.
- arc en ciel, *un* : D.
- arrière saison : D.
- article *devant les noms*
propres : E 1.
- article *devant le plus,*
le moins : E 4.
- article *partitif* : E 3.
- article *supprimé* : E 2.
- attendu. (*les aveux*) :
F 5.
- aucun *avec négation*
au sing. et au plu-
riel : G 4.
- automne (*genre*) : B 4.
- autre, autrement *que*
(sans ne) : K 2.
- avant gardes, *les* : D.
- avant *que (sans ne)* :
K 2.
- avec (*accord*) : H 5.
- avoir *l'air (gai, gaie)* :
F 6.
- basse cour, *la* : D.
- bateau mouche : D.
- beau père : D.
- bleu clair (*invariable*) :
F 4.
- bonnet carré, *en* : A.
- ceci, ce ci : G 1.
- cela, ce la : G 1.
- cent, cents (*deux, trois*)
F 7.
- c'est, ce sont : H 5.
- chacun (*accord*) : G 5.
- chacun *résumant des*
sujets : H 4.
- chapeaux melon : F 4.
- chef d'œuvre : D.
- chef lieu : D.
- ci inclus : F 5.
- ci joint : F 5.
- comme (*accord*) : H 5.
- comparatif (*suivi de*
que sans ne) : K 2.
- complément *détermi-*
natif du nom : A.
- compris, non, y : F 5.
- concordance *des temps*
H 10.
- conditionnel *du pré-*
sent : H 10.
- confitures de groseille :
A.
- contester *que (sans*
ne) : K 1.
- contre maître : D.
- Corneilles, *les* : C 1.
- Corrège (*le*) : E 1.
- court vêtu, courtvêtue :
F 4.
- craindre *que (sans ne)* :
K 1.
- de crainte *que (sans*
ne) : K 1.
- Dante (*le*) : E 1.
- défendre *que (sans ne)* :
K 1.
- déficits, *les* : C 2.
- délice, *le* ; délices, *les* :
B 3.
- demi (demie) heure :
F 3.
- désespérer *que (sans*
ne) : K 1.
- différence *du sujet ap-*
parent et du sujet
réel : H 3.
- dix sept etc. : F 2.
- douter *que (sans ne)* :
K 1.
- elle même, elles mêmes :
G 2.
- empêcher *que (sans*
ne) : K 1.
- enfant, *un, une* : B 4.
- entraîner, *se (sans*
trait d'union) : H 1.
- entrepreneur *de bâti-*
ments : A.
- entretenir : H 1.
- entrevoir : H 1.
- entrouvrir : H 1.
- est il (*sans trait*
d'union) : H 2.
- et (*conjonction*) : H 4.
- eux mêmes : G 2.
- éviter *que (sans ne)* :
K 1.
- exéats, *des* : C 2.
- excepté (*préposition*) :
F 5.
- fait, je les ai — payer :
I 3.
- fort, *se faire. — de* : F 1.
- faut, il s'en — *que*
(sans ne) : K 1.
- femme, *habits de* : A.
- feu la reine : F 3.
- feuille morte, *soieries*
F 4.
- franc de port : F 5.
- garde manger : D.
- genre *des subst.* : B.
- gens, *les (adjectif au*
féminin) : B 5.
- gorge de pigeon, *des-*
gants : F 4.
- Gracques, *les* : C 1.
- groseille, *confiture de* :
A.
- habits de femme (s) : A.
- habits marron : F 4.

- hôtel Dieu : A.
 hymne, un, une : B 5.
 Guide (sans le) : E 1.
 imparfait du subjonctif : H 10.
 la Fayette, Lafayette : E 1.
 la Fontaine, Lafontaine E 1.
 laissé, je les ai — aller I 3.
 le (les) moins, le (les) plus, le mieux : E 4.
 le Sage, Lesage : E 1.
 lieutenant colonel : D.
 le Verrier, Leverrier : E 1.
 leur, leurs se rapportant à chacun : G 5.
 lui même : G 2.
 magasin (marchande) de modes : A.
 mandats poste, les : D.
 marchand de bœufs, le : A.
 Meissoniers, des (tableaux) : C 1.
 même après un pronom ou un substantif : G 2.
 mille ou mil, dans la désignation du millésime : F 5.
 meilleur que (sans ne) : K 2.
 à mi côté : D.
 la mi mai : D.
 moi même : G 2.
 moindre que (sans ne) : K 2.
 moins, le; moins, les : E 4.
 mondée, l'orge : B 5.
 ne dans les propositions subordonnées : K.
 ni . . . ni (accord du verbe avec des sujets) : H 5.
 nier que (sans ne) : K 1.
 négociant en vins, le : A.
 nombre à donner au complément déterminatif : A.
 noms composés, pluriel des : D.
 noms empruntés à d'autres langues, pluriel des : C 2.
 noms propres, pluriel des : C 1.
 non compris : F 5.
 nous mêmes : G 2.
 nouveau arrivés, les : F 4.
 nouveau né, le : F 4.
 nouveau venus, les : F 4.
 numéraux, adjectifs : F 7.
 nu pieds, nus pieds : F 3.
 nu tête, nue tête : F 3.
 orange, des ceintures : F 4.
 orge féminin : B 5.
 orgue, une, un : B 2.
 ôté ces points : F 5.
 paille, des gants : F 4.
 papier à lettre (lettres) : A.
 Pâques, à . . . prochain, prochaine : B 7.
 participe passé construit avec avoir : I 3.
 participe passé construit avec être : I 2.
 participe passé des verbes suivis d'un infinitif ou d'un participe présent : I 3.
 part. passé invariable : F 5.
 part. passé, accord du — avec un collectif : I 4.
 participe présent invariable : I 1.
 participe présent suivant un verbe : I 1.
 partitif, article : E 3.
 passé dix heures : F 5.
 passe partout : D.
 peintre en bâtiment, le : A.
 perle, des gants gris perle : F 4.
 peu, un . . . de (accord du verbe) : H 4.
 peur, de . . . que (sans ne) : K 1.
 pire que (sans ne) : K 2.
 pluriel des noms composés : A. D.
 pluriel des noms étrangers : C 2.
 pluriel ou singulier : A plus d'un (accord) : H 7.
 plus que (sans ne) : K 2.
 dommes de pin : A.
 pommes de terre : D.
 poêles de fûence : A.
 poêles à frêre : A.
 pots au feu : A.
 quarante un : F 7.
 quatre vingts hommes F 7.

- quatre vingt (vingts) sujet apparent : H 3. rtait après *ce* : G 1.
 dix : F 7. sujet mot collectif : H 6. — après *demi*, nu
 quinze vingts : F 7. sujet réel : H 3. (*sans*) : F 3.
 réveille matin, *le* : D. sujets, plusieurs *accord* — entre deux adjectifs
 rien *résumant plu-* *de* : H 4, 5. composés : F 4.
sieurs sujets : H 4. supposé *telle circon-* — dans la forme in-
 rouges gorges, *les* : D. *stance* : F 5. terrogative : H 2.
 saumon, *des rubans* : Tasse (*le*) : E 1. très pauvre : F 3.
 F 4. temps, *concordance* très peu : F 3.
 sang de bœuf, *des troupeau de boeufs, le:*
gants : F 4. A.
 se faire fort de : F 1. ne tient, il — à peu; il un de ceux qui (*accord*
 serre freins, *les* : D. ne tient pas à (*sans* du *verbe*) : H 3.
 serruriers *en boutique:* timbres poste, *les* : A. K 1.
 A. toi même : G 2. un peu de (*accord du*
 soi même : G 2. tout = chaque *au sens* *verbe*) : H 4.
 son, sa, ses, *se rappor-* indéfini avec un verbes composés (*sans*
tant à chacun : G 5. substantif : G 3. trait d'union) : H 1.
 sorte, *de toute* : G 3. tout à vous : G 3. vert d'eau (*invariable*):
 soufre, *des écharpes* : tout devant un nom de ville : G 3. F 4.
 F 4. toute sorte, toutes sortes de : G 3. vingt, vingts : F 7.
 sousentendre : H 1. trait d'union (*sans*) : Virgiles, *des* : C 1.
 sousentendu, un : D. F 3. vous même (*singulier*),
 sous officier : D. — entre les noms com- vous mêmes : G 2.
 substantif nombre : A. C. posés : D. vu la gravité : F 5.
 substantifs *des deux* — entre les numéraux : y compris : F 5.
genres : B. F 3.
 sujet, *accord du* — F 3.
avec le verbe : H. F 3.

KEMÉNY FERENCZ.

A GYERMEKPSYCHOLOGUSOK III. GYÜLÉSE JÉNÁBAN.

A szünidei tanfolyamok megkezdése előtt a gyermekpsychologia barátai a mult évi augusztus hó 2-án és 3-án már harmadizben tartottak gyűlést Jénában * Ennek az utolsó gyűlésnek, eltekintve az érdekes és tanulságos felolvasásoktól, a legnevezetesebb eredménye, hogy a gyermek

* Az I. és II. gyűlés ismertetését l. a «Magy. Pædagogia» 1900 évi októberi számában: 379—490 l. Ugyanott vannak az egyesület alapszabályai is.